

venturos per ipsam? Multi enim sunt qui dicta sapientiae studiosissime inquirunt, eamque in doctrina, non in vita volunt habere; ut non per mores quos jubet sapientia, perveniant ad Dei lucem, quod est ipsa sapientia, sed per sermones quos habet sapientia, perveniant ad hominum laudem, quod est vana gloria. Non ergo sapientiam quaerunt, et quando eam quaerunt; quia non quaerunt ipsam, alioquin viverent secundum ipsam: sed volunt verbis ejus inflari; et quanto magis inflantur, tanto magis efficiuntur extra ipsam. Iste autem hoc ipsum poscens a Domino, quod eum jubet facere Dominus, ut ipse in illo etiam quod imperat operetur; Deus est enim qui operatur in nobis, et velle et operari pro bona voluntate¹: » Clamavi, inquit, » in toto corde meo, exaudi me, Domine: justificationes » tuas exquiram; » utique faciendas, non tantummodo sciendas; ne similis fiat illi servo duro, qui etiamsi intellexerit, non obaudiet².

II. « Clamavi, salvum me fac³: » vel, sicut nonnulli codices habent et graeci et latini, « Clamavi te: salvum » me fac. » Quid est, « Clamavi te, » nisi clamando invocavi te? Sed cum dixisset, « Salvum me fac, » quid adjunxit? « Et custodiam testimonia tua: » ne te scilicet per infirmitatem negem. Salus quippe animae facit, ut fiat quod faciendum esse cognoscitur, et usque ad mortem corporis, si hoc flagitat extrema tentatio, pro testimoniorum divinatorum veritate certetur: ubi autem non est salus, succumbit infirmitas, et deseritur veritas.

III. Sed quod sequitur habet aliquid obscuritatis, quod aliquanto diutius exponendum est. « Praeveni intempesta » nocte, et clamavi⁴. » Plures codices non habent, « In » tempesta nocte: » sed, « Immaturitate. » Vix autem unus inventus est, qui haberet germinatam praepositionem,

¹ Philip. II, 13. — ² Prov. XXIX, 19. — ³ Psal. CXVIII, 146. — ⁴ Ibid. 147.

id est, « in immaturitate. » Immaturitas itaque hoc loco nocturnum tempus est, quod non est maturum, id est, opportunum ut agatur aliquid vigilando: quod etiam vulgo dici solet, hora inopportuna. Nox quoque intempesta, id est media, quando quiescendum est, hinc procul dubio nuncupata est, quia inopportuna est actionibus vigilantium. Tempestivum enim dixerunt veteres opportunum; et intempestivum, inopportunum: a tempore dicto vocabulo, non ab illa tempestate, quae consuetudine latinae linguae caeli perturbatio jam vocatur. Quanquam isto verbo libenter utuntur historici, ut dicant ea tempestate, quod volunt eo tempore intelligi: et quod ait locutor egregius,

..... Unde haec tam clara repente

Tempestas¹?

non caelum nimbis ventisque turbatum, sed magis subita et splendida serenitate fulgidum significavit hoc nomine. Quod ergo graece dictum est ἐν ἀωρίᾳ, non uno verbo, sed duobus, id est, praepositione et nomine: hoc interpretes nostri quidam dixerunt; « Intempesta nocte; » plures, « immaturitate, » non duobus verbis, sed uno, cujus vocabuli nominativus est immaturitas: nonnulli vero in duobus verbis, sicut graecus posuit, « In immaturitate; ἀωρίᾳ quippe immaturitas est, ἐν ἀωρίᾳ, « In immaturitate: » tanquam si vellet etiam ille qui dixit « Intempesta nocte, » praepositione dicere geminata, « In intempesta; » ut una praepositio significet in qua hora, altera pertineat ad compositionem nominis. Nihil sane interest ad sententiam, utrum quis dicat egisse se aliquid galli cantu, an, in galli cantu: ita nihil interesset, utrum « Intempesta, » an vero « In intempesta nocte, » id est, « In nocte intempesta » clamasse sediceret. Graecus tamen

¹ Virgil. Aen. IX, 19, 20

« In nocte intempesta » dixit, quod idem valet, si dicatur, « In immaturitate, » id est, in tempore nocturno immaturo. Hactenus de obscuro verbo fuerit disputatum, nunc videamus quis ipse sit sensus.

IV. « Præveni, inquit, in nocte intempesta, et clamavi: in verbis tuis speravi. » Si hoc ad unumquemque fidelium referamus, et ad proprietatem rei gestæ; sæpe contingit ut tali noctis tempore vigilet amor Dei, et magno urgente orationis affectu non expectetur, sed præveniat, quod post galli cantum consuevit esse tempus orandi. Si autem accipiamus hoc totum sæculum noctem; utique intempesta nocte clamamus ad Deum, et prævenimus maturitatem temporis, in quo nobis redditurus est quod promisit, sicut alibi legitur: « Præveniamus faciem » ejus in confessione¹. » Quanquam si velimus intelligere immaturum tempus noctis hujus, antequam venisset plenitudo temporis, id est, ipsa maturitas, quando Christus manifestaretur in carne², nec tunc Ecclesia tacuit, sed præveniens istam maturitatem prophetando clamavit, et in verbis Dei speravit potentis facere quod promisit, ut in semine Abrahamæ benedicerentur omnes gentes³.

V. Ipsa et quod sequitur dicit: « Prævenerunt oculi » mei ad matutinum, ut meditarer eloquia tua⁴. » Ponamus enim matutinum, quando qui sedebant in umbra mortis, lux orta est eis⁵: nonne in sanctis qui prius erant in terra, ad hoc matutinum oculi Ecclesiæ prævenerunt, quia hoc futurum ante præviderunt, ut meditarentur eloquia Dei, quæ tunc erant, et in Lege ac Prophetis hæc futura nuntiabant?

VI. « Vocem meam, inquit, exaudi, Domine, secundum misericordiam tuam, et secundum iudicium tuum

¹ Psal. xciv, 2. — ² Gal. iv, 4. — ³ Gen. xii, 3, et xxii, 18. — ⁴ Psal. cxviii, 148. — ⁵ Isaï. ix, 2.

» vivifica me¹. » Prius enim Deus secundum misericordiam aufert a peccatoribus pœnam, eisque postea justis secundum iudicium dabit vitam: quia non frustra illi hoc ordine dicitur: « Misericordiam et iudicium cantabo tibi, » Domine²: » quamvis et ipsum tempus misericordiæ non est sine iudicio; de quo dicit Apostolus: « Si enim nos » ipsos iudicemus, a Domino non iudicemur: cum » iudicamur autem, a Domino corripimur, ne cum mundo » damnemur³. » Et ejus co-apostolus, « Tempus est, inquit, ut iudicium incipiat a domo Domini: et si initium » a nobis, qualis finis erit eis qui non credunt Domini » Evangelio⁴? » Et ultimum tempus iudicii non erit sine misericordia, « Quia coronat te, ait Psalmus, in miseratione et misericordia⁵. » Iudicium autem sine misericordia, sed sinistris qui non fecerunt misericordiam⁶.

VII. « Appropinquaverunt, inquit, persequentes me » iniquitate⁷: » vel, sicut nonnulli codices habent, « Inique. » Tunc appropinquant qui persequuntur, quando usque ad carnem cruciandam perimendamque perveniunt. Unde Psalmus vigesimus-primus, ubi passio Domini prophetata est, « Ne discedas, inquit, a me, quoniam tribulatio proxima est⁸: » cum ea dicantur, quæ non imminente, sed jam præsentate ipsa passione perpessus est. Sed proximam dixit tribulationem, quæ fiebat in carne: nihil est quippe animæ propius carne quam gestat. Propinquaverunt ergo persequentes, affligendo eorum carnem, quos persequerentur. Sed attende quod sequitur: « A lege autem tua longe facti sunt. » Quanto magis propinquaverunt persequendis justis, tanto magis longe facti sunt a iustitia. Sed quid nocuerunt eis, quibus perse-

¹ Psal. cxviii, 149. — ² Id. c, 1. — ³ I Cor. xi, 31, 32. — ⁴ I Petr. iv, 17. — ⁵ Psal. cii, 4. — ⁶ Jacob. ii, 13. — ⁷ Psal. cxviii, 150. — ⁸ Id. xii, 12.

quando propinquaverunt, quando interior est propinquatio Domini eorum, a quo nullatenus deseruntur?

VIII. Denique sequitur: « Prope es tu, Domine, et omnes viæ tuæ veritas¹. » Etiam in tribulationibus suis, quod eas non immerito patiuntur, tribuere Deo veritatem, sanctorum est usitata confessio. Ita regina Esther², ita sanctus Daniel³, ita tres viri in camino⁴, ita eorum sanctitatis alii socii confitentur. Quæri autem potest quomodo hic dictum sit: « Omnes viæ tuæ veritas: » cum in alio Psalmo legatur: « Universæ viæ Domini misericordia et veritas⁵. » Sed erga sanctos et universæ viæ Domini misericordia et universæ viæ Domini veritas, quia et in iudicando subvenit, atque ita non deest misericordia; et in miserando id exhibet quod promisit, ne veritas desit. Erga omnes autem et quos liberat, et quos damnat, omnes viæ Domini misericordia et veritas: quia ubi non miseretur, vindictæ veritas exhibetur. Multos quippe immeritos liberat, immeritum autem neminem damnat.

IX. « Ab initio cognovi, inquit, de testimoniis tuis, » quia in æternum fundasti ea⁶. » Quod græcus ait, *καταρχῆς* aliqui nostri « Ab initio, » aliqui « Initio, » aliqui « In initiis, » interpretati sunt. Sed qui pluraliter hoc dicere maluerunt, græcam locutionem secuti sunt. Latine autem linguæ illud potius usitatum est, ut « Ab initio » vel « Initio » dicatur, quod *καταρχῆς* græce quasi pluraliter, sed adverbialiter dicitur: quale est apud nos, cum dicimus: Alias hoc facio; pluralem numerum fœminini generis dicere videmur, sed adverbium est, et significat alio tempore. Quid est ergo, « Ab initio cognovi, » vel potius ut et nos adverbialiter id dicamus, « Initio cognovi » de testimoniis tuis, quia in æternum fundasti ea? » Tes-

¹ Psal. cxviii, 151. — ² Esther. xiv, 6. — ³ Dan. vi, 22. — ⁴ Id. iii, 24. — ⁵ Psal. xxiv, 10. — ⁶ Id. cxviii, 152.

timonia Domini in æternum ab illo dicit esse fundata, et hoc se initio cognovisse testatur, nec aliunde cognovisse quam de ipsis utique testimoniis. Quæ sunt ista testimonia, nisi quibus testatus est Deus daturum se regnum suis filiis sempiternum? Et quia hoc in Unigenito se daturum esse testatus est, de quo dictum est: « Et regni ejus non erit finis¹: » ipsa testimonia dixit in æternum esse fundata, quia id quod per ea Deus promisit, æternum est. Nam per se ipsa testimonia tunc non erunt necessaria, quando res ipsa videbitur, propter quam credendam nunc testimonia requirantur. Et ideo bene intelligitur dictum, « Fundasti ea, » quia in Christo vera monstrantur. « Fundamentum enim aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Jesus². » Unde hoc ergo iste initio cognovit, nisi quia Ecclesia loquitur, quæ terris non defuit ab initio generis humani, cujus primitiæ Abel sanctus est, immolatus et ipse³ in testimonium futuri sanguinis Mediatoris ab impio fratre fundendi? Nam et illud ab initio dictum est: « Erunt duo in carne una⁴. » Quod magnum sacramentum apostolus Paulus exponens: « Ego, inquit, dico in Christo et in Ecclesia⁵. »

SERMO XXX.

I. NEMO in Christi corpore constitutus a se alienam arbitretur esse hanc vocem, (quoniam revera totum Christi corpus in hac humilitate positum dicit, unde Psalmi hujus incipit lectio, de qua nunc disputare suscepimus: « Vide humilitatem meam, et eripe me, quia legem tuam

¹ Luc. i, 33. — ² I Cor. iii, 11. — ³ Gen. iv, 8. — ⁴ Id. ii, 24. — ⁵ Ephes. v, 32.

» non sum oblitus¹. » Hoc loco nullam Dei legem convenientius intelligimus, nisi qua immobiliter fixum est, ut omnis qui se exaltat, humilietur; et omnis qui se humiliat, exaltetur². Superbus ergo malis, ut humilietur, innectitur; humilis a malis, ut exaltetur, eripitur.

II. « Judica, inquit, judicium meum, et redime me³. » Superior quodam modo sententia repetita est. Quod enim ait: « Vide humilitatem meam; » hoc est, « Judica judicium meum: » et quod ait: « Et eripe me; » hoc est, « Et redime me. » Quod vero supra dictum est: « Quia legem tuam non sum oblitus: » huic congruit quod infra est, « Propter eloquium tuum vivifica me. » Ipsum enim eloquium est lex Dei, quam non est oblitus, ut se exaltandus humiliaret. Ad ipsam vero exaltationem pertinet quod ait: « Vivifica me; » quia sanctorum exaltatio vita æterna est.

III. « Longe est, inquit, a peccatoribus salus; quia justificationes tuas non exquisierunt⁴. » Quis enim te discernit, o tu, qui dixisti: « Longe est a peccatoribus salus? » Quis te discernit a peccatoribus, ut non a te longe, sed tecum sit salus? Hoc te nempe discernit, quia id quod isti non egerunt, ipse fecisti, hoc est, Dei justificationes exquisisti. « Quid autem habes quod non accepisti⁵? » Nonne tu es qui paulo ante dicebas: « Clamavi in toto corde meo, exaudi me, Domine, justificationes tuas exquiram? » Ergo ab illo ad quem clamasti, ut eas exquireret accepisti. Ipse te igitur discernit ab eis, a quibus propterea longe est salus, quia justificationes Dei non exquisierunt.

IV. Vidit hoc etiam ipse. Neque enim ego id viderem, nisi in ipso viderem, nisi in ipso essem. Corporis enim Christi

¹ Psal. cxviii, 153. — ² Luc. xiv, 11, et xviii, 14. — ³ Psal. cxviii, 154. — ⁴ Ibid. 155. — ⁵ I Cor. iv, 7.

verba ista sunt, cujus membra sumus. Vidit hoc, inquam, continuoque subjecit, « Miserationes tuæ multæ, Domine. » Etiam hoc ergo quod exquirimus justificationes tuas, pertinet ad miserationes tuas. « Secundum judicium tuum » vivifica me¹. » Novi enim quia et judicium tuum sine tua miseratione non erit super me.

V. « Multi persequentes me et tribulantes me; a testimoniis tuis non declinavi². » Factum est, novimus, recolimus, agnoscimus. Purpurata est universa terra sanguine Martyrum; floret cælum coronis Martyrum, ornatae sunt Ecclesiae memoriis Martyrum, insignita sunt tempora natalibus Martyrum, crebrescunt sanitates meritis Martyrum. Unde hoc, nisi quia completum est quod prædictum est de homine isto toto terrarum orbe diffuso, « Multi persequentes me et tribulantes me; a testimoniis tuis non declinavi? » Agnoscimus, et gratias agimus Domino Deo nostro. Tu namque homo, tu in alio Psalmo, tu ipse dixisti: « Nisi quia Dominus erat in nobis, forse tasse vivos absorbuissent nos³. » Ecce quare ab ejus testimoniis non declinasti, et ad palmam supernæ vocationis inter manus multorum persequentium tribulantiumque venisti.

VI. « Vidi, inquit, insensatos, et tabescebam: » vel, sicut alii codices habent: « Vidi non servantes pactum⁴: » et hoc plures habent. Sed qui sunt qui pactum non servaverunt, nisi qui declinaverunt a testimoniis Dei, tribulationes multorum persequentium non ferentes? Hoc est autem pactum, ut qui vicerit, coronetur. Hoc pactum non servaverunt, qui persecutionem non tolerant a testimoniis Dei negando declinaverunt. Hos ergo iste vidit, et tabescebat, quia diligebat. Zelus ille est enim bonus, de amore veniens, non livore. In quo enim non servave-

¹ Psal. cxviii, 156. — ² Ibid. 157. — ³ Id. cxiii, 2. — ⁴ Id. cxviii, 158.

runt pactum, secutus adjunxit: « Quia eloquia tua non » custodierunt. » Ea quippe in tribulationibus negaverunt.

VII. Et commendat se iste differens ab eis, ac dicit: « Vide quoniam mandata tua dilexi¹. » Non ait: Eloquia vel testimonia tua non negavi, quod Martyres facere cogebantur, et non facientes intolerabilia patiebantur: sed hoc dixit ubi fructus est omnium passionum: Quia si tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest². Hanc iste commendans ait: « Vide quoniam mandata tua dilexi. » Deinde postulavit præmium: « Domine, in tua misericordia vivifica me. » Isti mortificant, tu vivifica. Sed si præmium poscitur in misericordia, quod reddere debet justitia; quanto magis impensa est misericordia, ut obtineretur cui præmium deberetur, ipsa victoria?

VIII. « Principium, inquit, verborum tuorum veritas, » et in æternum omnia judicia justitiæ tuæ³. » A veritate, inquit, tua verba procedunt, et ideo veracia sunt, et neminem fallunt, quibus prænuntiatur vita justo, pœna impio. Hæc sunt quippe in æternum judicia justitiæ Dei.

SERMO XXXI.

I. QUAS persecutiones a regibus terræ corpus Christi, hoc est, sancta Ecclesia pertulerit, novimus. Agnoscamus ergo hic etiam ejus verba dicentis: « Principes persecuti » sunt me gratis, et a verbis tuis formidavit cor meum⁴. » Quid enim Christiani læserant regna terrena, quamvis eis regnum coelorum promiserit rex eorum? Quid, inquam,

¹ Psal. cxviii, 159. — ² 1 Cor. xiii, 3. — ³ Psal. cxviii, 160. — ⁴ Ibid. 161.

læserant regna terrena? Numquid eorum rex milites suos prohibuit impendere et exhibere quæ debentur regibus terræ? Nonne de hoc sibi calumniam molientibus Judæis ait: « Reddite Cæsari quæ Cæsaris sunt, et Deo quæ Dei » sunt¹? » Nonne tributum de ore piscis etiam ipse persolvit? Nonne præcursor ejus militibus regni hujus quid facere deberent pro æterna salute quærentibus non ait: Cingulum solvite, arma projicite, regem vestrum deserite, ut possitis Domino militare; sed ait: « Neminem » concusseritis, nulli calumniam feceritis, sufficiat vobis » stipendium vestrum²? » Nonne unus militum ejus et dilectissimus comes ejus, commilitonibus suis, et quodam modo Christi Provincialibus dixit: « Omnis anima potes- » tatibus sublimioribus subdita sit? » Et paulo post ait: « Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum; cui » vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui hono- » rem, honorem. Nemini quidquam debeatis, nisi ut in- » vicem diligatis³. » Nonne præcepit ut pro ipsis etiam regibus oraret Ecclesia? Quid ergo eos Christiani offenderunt? quod debitum non reddiderunt? in quo Christiani non sunt terrenis regibus obsecuti? Ergo terreni reges Christianos gratis persecuti sunt. Sed quod subjecit, attende: « Et a verbis tuis formidavit cor meum. » Habuerunt quidem et illi verba minacia, Expello, proscibo, occido, unguis torqueo, ignibus torreo, bestiis subrigo, membra dilanio: sed tua me potius verba terruerunt; « Nolite timere eos qui corpus occidunt, et postea non » habent quid faciant; sed eum timete qui habet potes- » tatem et corpus et animam perdere in gehennam⁴. Ab » his verbis tuis formidavit cor meum: » et contempsi

¹ Matth. xxii, 21. — ² Luc. xii, 14. — ³ Rom. xiii, 1 et 7, 8. — ⁴ Matth. x, 28.

hominem persecutorem meum, et vici diabolum seductorem meum.

II. Denique sequitur: « Exultabo ego super eloquia tua, sicut qui invenit spolia multa¹. » Per ea verba vicit, a quibus formidavit. Victis enim spolia detrahuntur: sicut victus et spoliatus est ille, de quo dicitur in Evangelio: « Nemo intrat in domum fortis, ut vasa ejus diripiat, nisi prius alligaverit fortem². » Sed spolia multa inventa sunt, quando patientiam mirati Martyrum etiam qui persecuti sunt crediderunt, et qui regem nostrum detrimento militum ejus sunt damnificare moliti, ab illo sunt insuper acquisiti. Quisquis ergo a verbis Dei, ne in certamine vincatur formidat, super eadem verba victor exultat.

III. Nam ne putaremus ex illa formidine odium verborum Dei potuisse subrepere, quamvis jam dixerit: « Exultavi super eloquia tua; » quod utique non diceret, si odisset ea, tamen adhuc addidit, et dicit: « Injustitiam odio habui, et abominatus sum; legem autem tuam dixi³. » Nempe a verbis ejus illa formido non fecit eorumdem verborum odium, sed integram tenuit charitatem. Neque enim lex Dei non sunt verba et eloquia Dei. Absit ergo ut timore pereat amor, ubi castus est timor. Sic patres a filiis piis et timentur et amantur: sic pudica conjux virum et timet, ne ab illo deseratur, et amat ut fruatur. Si ergo et pater homo, et conjux homo, et timeri et amari debet: multo magis « Pater noster qui in coelis est⁴, et ille sponsus, non carne præ filiis hominum, sed virtute formosus⁵. A quibus enim diligitur lex Dei, nisi a quibus diligitur Deus? Et quid habet bonis

¹ Psal. cxviii, 162. — ² Matth. xii, 29. — ³ Psal. cxviii, 163. — ⁴ Matth. vi, 9. — ⁵ Psal. xlii, 3.

filiis triste lex patris? An quoniam « Quem diligit corripit, et flagellat omnem filium quem recipit¹? » At qui hæc judicia respuit, promissa non recipit. Paterna ergo judicia laudentur et in flagello, si promissa diligantur in præmio.

IV. Ita plane facit iste, qui dicit: « Septies in die laudavi te, super judicia justitiæ tuæ². Septies in die » quod ait, significat semper. Solet esse quippe iste numerus universitatis indicium: propter quod sex diebus divinæ operationis, septimus adjectus est quietis³: et per septem dies currentes et recurrentes, tempora universa volvuntur. Nec ob aliud dictum est: « Septies cadet justus, et resurget: » id est, non perit justus, modis omnibus humiliatus, sed non prævaricatus, alioquin non erit justus. Nam pro omni genere tribulationis, qua in conspectu hominum dejicitur, positum est, septies cadit: et pro eo quod ex ipsis omnibus tribulationibus proficit, positum est: « Resurget. » Satis illustrat in eo libro consequens sententia præcedentem: ibi enim sequitur: « Impii autem infirmabuntur in malis⁴. » Hoc est itaque justo septies cadere et resurgere, in omnibus malis non infirmari. Merito igitur septies in die laudavit Ecclesia Deum super judicia justitiæ ipsius; quia cum tempus esset ut judicium inciperet a domo Domini⁵, in omnibus tribulationibus suis non infirmata, sed coronis Martyrum glorificata est.

V. « Pax multa, inquit, diligentibus legem tuam, et non est eis scandalum⁶. » Utrum ipsa lex diligentibus se scandalum non est, an diligentibus eam nullum est undecumque scandalum? Sed utrumque recte intelligitur. Qui enim diligit Dei legem, etiam quod in ea non

¹ Hebr. xii, 6. — ² Psal. cxviii, 164. — ³ Gen. ii, 2. — ⁴ Prov. xxiv, 16. — ⁵ I Petr. iv, 17. — ⁶ Psal. cxviii, 165.

intelligit honorat; et quod ei sonare videtur absurde, se potius non intelligere, et aliquid magnum latere ibi iudicat. Ideo lex Dei non est ei scandalum. Ut autem nullum scandalum omnino patiat, non sic homines sanctæ cuiusque professionis attendat, ut fides ejus ex eorum moribus pendeat, ne aliquibus cadentibus quos pro magno habebat, ipse scandalo pereat: sed ipsam Dei legem diligat, et erit ei pax multa, nullumque scandalum. Securus enim diligit eam, in qua etiamsi multi peccant, peccare ipsa non novit.

VI. « Expectabam, inquit, salutare tuum, Domine, et mandata tua dilexi¹. » Quid enim justis profuisset antiquis Dei dilexisse mandata, nisi eos Christus, qui est Dei salutare, liberasset; cuius etiam spiritu impertito mandata Dei diligere potuerunt? Si ergo expectabant salutare Dei, qui mandata ejus dilexerunt: quanto magis necessarius erat Jesus, hoc est, salutare Dei, salvis faciendis eis, qui mandata ejus non dilexerunt? Potest ista etiam sanctis istorum temporum; ex quo gratia revelata Evangelium prædicatur, congruere prophetia: expectant enim Christum qui mandata Dei diligunt, ut cum Christus apparuerit vita nostra, tunc et nos appareamus cum illo in gloria?

VII. « Custodivit, inquit, anima mea testimonia tua, et dilexi ea valde²: » vel, sicut nonnulli codices habent, « Dilexit, » ut subaudiatur, « Anima mea. » Custodiuntur testimonia Dei, dum non negantur. Hoc est Martyrum officium, quia testimonia græce martyria nuncupantur. Sed quia pro testimoniis Dei etiam flammis concremari sine charitate nihil prodest⁴, ideo addidit, « Et dilexi ea valde. » Supra autem dixerat: « Mandata tua

¹ Psal. cxviii, 166. — ² Coloss. iii, 4. — ³ Psal. cxviii, 167. — ⁴ I Cor. xiv, 13.

» dilexi: » deinde sequenti versu, « Testimonia tua, et » custodivi, et dilexi: » postea, « Et mandata tua et testimonia tua custodivi. » Ait enim: « Custodivi mandata tua et testimonia tua¹. » Qui enim diligit, ipsa veraciter libenterque custodit. Plerumque autem dum mandata Dei custodiuntur, fiunt inimici contra quorum voluntatem custodiuntur: tunc vero fortiter et testimonia custodienda sunt, ne persequentibus inimicis negentur.

VIII. Cum ergo se iste utrumque fecisse dixisset, Deo tribuit unde fecit, adjungendo atque dicendo: « Quia » omnes viæ meæ in conspectu tuo, Domine. » Ideo, inquit, « Custodivi mandata tua et testimonia tua; quia » omnes viæ meæ in conspectu tuo. » Tanquam diceret: Si avertisses a me faciem tuam, fierem conturbatus, nec tua mandata et testimonia custodirem. Custodivi ergo, « Quia » omnes viæ meæ in conspectu tuo. » Propitio quippe et adjuvante conspectu, voluit intelligi Deum videre vias suas: sicut oravit qui dixit: « Ne avertas faciem tuam a » me². » Nam utique facies Domini est et super facientes mala, sed ut perdat de terra memoriam eorum³. Non sic profecto iste dixit vias suas ab illo videri; sed sicut novit Dominus vias justorum⁴; et sicut ait Moysi, « Scio te præ » omnibus⁵. » Nam si hoc eum non adjuvaret gradientem, quod ejus viæ sunt in conspectu Dei, non diceret ideo se custodisse mandata et testimonia ejus, quia omnes viæ suæ sunt in conspectu Domini. Novit enim audire, « Servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore: » apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, et pereatis de via justa⁶. » Quia nisi in conspectu Domini esset, via justa non esset. Nam hunc timorem et tremorem apostolus etiam Paulus imponit eis quibus di-

¹ Psal. cxviii, 168. — ² Id. xxvi, 9. — ³ Id. xxxiii, 17. — ⁴ Id. i, 6. — ⁵ Exod. xxxiii, 17. — ⁶ Psal. ii, 11, 12.

cit: « Cum timore et tremore vestram ipsorum salutem » operamini. » Et cur hoc dixerit aperiens, « Deus est » enim, inquit, qui operatur in vobis, et velle et operari pro bona voluntate¹. » Ad hoc sunt ergo in conspectu Domini viæ justorum, ut dirigat gressus eorum, quoniam ipsæ sunt viæ de quibus scriptum est in Proverbiis: « Vias autem quæ a dextris sunt, novit Dominus: » perversæ autem sunt, inquit, quæ a sinistris²: » ut intelligeremus quod eas non noverit Dominus, propter quod perversis dicturus est: « Non novi vos³. » Porro ut ostenderet, quo fructu vias quæ a dextris sunt, id est, justorum, noverit Dominus, continuo subiecit, « Ipse » enim rectos faciet gressus tuos, et itinera tua in pace » producet⁴. » Ecce quare ait etiam iste, « Custodivi » mandata tua et testimonia tua. » Et velut quæreremus hoc unde potuerit. « Quia omnes, inquit, viæ meæ in » conspectu tuo, Domine. »

SERMO XXXII.

I. **VOCEM** nunc orantis audiamus: quoniam quis oret novimus, et nos ipsos, si reprobi non sumus, in membris hujus orantis agnoscimus. « Appropinquet oratio mea in » conspectu tuo, Domine⁵. » Id est, oratio mea, quæ fit in conspectu tuo, appropinquet tibi. Prope est enim Dominus his qui obtriverunt cor⁶. « Secundum eloquium tuum da mihi intellectum, » Promissum petit. Nam hoc ait: Secundum eloquium tuum; » tanquam diceret, Se-

¹ Philip. ii, 12, 13. — ² Prov. iv, 27. — ³ Matth. vii, 23. — ⁴ Prov. iv, 27. — ⁵ Psal. cxviii, 169. — ⁶ Id. xxxiii, 19.

cundum promissum tuum. Promisit enim hoc Dominus, ubi ait: « Intellectum dabo tibi¹. »

II. « Intret postulatio mea in conspectu tuo, Domine, » secundum eloquium tuum eripe me². » Repetit quodam modo quod petivit. Nam quod prius dixerat: « Appropinquet oratio mea in conspectu tuo, Domine; » huic simile est quod ait posterius, « Intret postulatio mea » in conspectu tuo, Domine, » et quod prius, « Secundum eloquium tuum da mihi intellectum; » huic congruit quod posterius: « Secundum eloquium tuum eripe » me. » Accipiendo quippe intellectum eripitur, qui per se ipsum non intelligendo decipitur.

III. « Eructabunt, inquit, labia mea hymnum, cum » docueris me justificationes tuas³. » Novimus quemadmodum doceat eos Deus qui sunt docibiles Deo. Omnis enim qui audivit a Patre, et didicit, venit ad eum qui justificat impium⁴: ut non solum memoria retinendo, verum etiam faciendo custodiat justificationes Dei. Sic enim qui gloriatur, non in se ipso, sed in Domino gloriatur⁵, hymnusque eructatur.

IV. Sed jam quia didicit et laudavit doctorem Deum, deinde vult docere. « Pronuntiabit, inquit, lingua mea » eloquia tua, quia omnia mandata tua justitia⁶. » Cum hæc se pronuntiaturum dicit, utique minister fit verbi. Quamvis enim Deus doceat intrinsecus: tamen fides ex auditu est. Et quomodo audiunt sine prædicante⁷? Neque enim quia Deus dat incrementum⁸, ideo non est plantandum et rigandum.

V. Scit autem quæ pericula secutura sint a contradicentibus et persequentibus, cum fuerit pronuntiator elo-

¹ Psal. xxxi, 8. — ² Id. cxviii, 170. — ³ Ibid. 171. — ⁴ Joan. vi, 45. — ⁵ I Cor. i, 31. — ⁶ Psal. cxviii, 172. — ⁷ Rom. x, 14 et 17. — ⁸ I Cor. iii, 7.

quiorum Dei : propter quod adjunxit : « Fiat manus tua, » ut salvum me faciat; quia mandata tua elegi¹. » Ut non timerem, nec solum cor meum teneret, sed lingua etiam pronuntiaret eloquia tua, « Mandata tua elegi, » timoremque amore compressi. Fiat ergo manus tua, ut salvum me de manu facias aliena. Sic autem Deus salvos Martyres fecit, cum eos in anima non permisit occidi. Nam secundum carnem vana salus hominis². Potest et sic accipi, « Fiat manus tua, » ut manus Dei Christus intelligatur; juxta illud Isaïæ, « Et brachium Domini cui revelatum » est³? » Non enim erat factus Unigenitus, cum per eum facta sint omnia⁴ : sed factus est ex semine David⁵, ut esset Jesus, id est, Salvator, qui jam erat Creator. Sed cum familiare sit Scripturæ, « Fiat manus tua; » et, « Facta » est manus Domini : » nescio utrum possit hic sensus in eis locis omnibus obtineri. Sane ubi audimus quod sequitur, « Concupivi salutare tuum, Domine⁶ : » etiam nolentibus omnibus inimicis, salutare Dei nobis Christus occurrat : ipsum se concupisse justis antiqui veracissime confitentur, ipsum concupivit Ecclesia venturum de visceribus matris, ipsum concupiscit Ecclesia venturum a dextera Patris. Subjungitur autem huic sententiæ, « Et lex » tua meditatio mea est. » Quia lex perhibet testimonium Christo.

VI. Sed in hac fide, cum corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem⁷; fremant gentes, populi meditentur inania, occidatur certe caro dum prædicat te : « Vivet anima mea, et laudabit te, et judicia tua adjuvabunt me. » Judicia quippe illa sunt, quæ tempus erat ut inciperent a domo Domini⁸. » Sed, « Adjuvabunt me, » inquit. » Et quis non videat quantum adjuverit Ecclesiam

¹ Psal. cxviii, 173. — ² Id. lxx, 13. — ³ Isaï. liii, 1. — ⁴ Joan. i, 3. — ⁵ Rom. i, 3. — ⁶ Psal. cxviii, 174. — ⁷ Id. ii, 1. — ⁸ I Petr. iv, 17.

sanguis Ecclesiæ? quanta ex illa semente seges toto orbe surrexerit?

VII. Novissime prorsus aperit se, et quæ persona per totum Psalmum loquebatur, ostendit. « Erravi, inquit, » sicut ovis perdita : quære servum tuum, quia mandata tua » non sum oblitus¹. » Nonnulli codices non habent « Quære, » sed « vivifica. » Una quippe syllaba interest, qua inter se in græco distant ξήσον et ζήτισον; unde et ipsi codices græci variant. Sed quodlibet horum sit, ovis perdita quærat, ovis perdita vivificetur, propter quam pastor ejus nonaginta novem dimisit in montibus, et eam quærens², Judaïcis lacertus est vepribus. Sed adhuc quæritur, adhuc quærat, ex parte inventa adhuc quærat³. Ex ea namque parte, qua dicit iste, « Mandata tua non sum oblitus, » inventa est; sed per eos qui mandata Dei eligunt, colligunt, diligunt, adhuc quæritur, et per sui pastoris sanguinem fusum atque dispersum, in omnibus gentibus invenitur.

VIII. Ut potui, quantum a Domino adjutus sum, Psalmum istum magnum pertractavi et exposui. Quod profecto melius sapientiores doctioresque fecerunt, sive facturi sunt; nec ideo tamen ei nostrum deesse debuit ministerium, maxime id de me flagitantibus fratribus, quibus sum debitor hujus officii. Quod autem de alphabeto hebræo, ubi octoni versus singulis subjacent litteris, atque ita Psalmus totus contextitur, nihil dixi, non sit mirum, quoniam nihil quod ad istum proprie pertineret invenit : non enim solus habet has litteras. Illud sane sciant, qui hoc in græca et latina scriptura, quoniam non illic servatum est, invenire non possunt, omnes octonos versus in hebræicis codicibus ab ea quæ illis præponitur, littera incipere; sicut nobis ab eis qui illas noverunt litteras, indicatum est. Quod multo diligentius factum est, quam

¹ Psal. cxviii, 176. — ² Matth. xviii, 12. — ³ Luc. xv, 4.